

## PROCESUL LEGISLATIV CA FACTOR DE ANOMIE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

*The change of the political regime in Romania has induced an extensive condition of anomie, characterized by a deep conflict between the legal norms which represented the social order of the former regime and the new after-revolution normative regulations. This condition of anomie is amplified today by the legislative anarchy and the disability of the law for accomodating the values that the revolution has gained with new realities of the Romanian society.*

### 1. Dileme ale evaluării științifice în sociologia românească contemporană

Interpretarea sociologică a realității românești pare să rămână în urma discursului mass-media. O serie de analize și comentarii politice sau economice elaborate de ziariști, fără a fi de natură sociologică, reușese să pătrundă în profunzimea domeniului social, să-i clarifice semnificațiile, adeseori mult mai bine decât o face sociologii de profesie, presa avînd, pe de altă parte, avantajul de a capta mult mai prompt și mai eficace audiența publicului. Ceea ce lipsește însă comentariului publicistic este un cadru de referință teoretic, analiza impresionistă și imaginea „spontană” pe care și-o face ziaristul despre esența și resorturile fenomenului social substituindu-se unei evaluări riguroase și controlate științifice, ceea ce plasează, în mod inevitabil discursul ziaristului în zona *semnificațiilor* și nu a *cauzelor* ca atare.

Aflată într-un proces de restructurare instituțională și de reelaborare a strategiilor sale de cercetare, sociologia românească pare deconcertată de fluxul schimbărilor rapide, de conflictele sociale tot mai persistente, de amploarea problemelor sociale care se manifestă acut în societatea noastră de astăzi, și în raport cu care cei mai mulți sociologi evită să ofere un diagnostic. Cauza principală a acestei ezitări rezidă, credem, în temerea sociologilor de a se angaja într-un discurs partizan, cu valențe politice, prin supralicitarea postulatului weberian al neutralității axiologice.

Mai putem susține că acest postulat își menține, în prezent, valabilitatea? În mod evident, Max Weber admitea prin acest „postulat” numai separarea universului valorilor de domeniul faptelor, fără a considera că există posibilitatea detașării omului de știință de contextul istoric al epocii în care trăiește. Rezerva unei părți dintre sociologi față de interpretarea politică a realității sociale nu înseamnă incapacitate de angajare,

ci conștientizarea faptului că discursul politic nu posedă rigorile și profunzimile interpretării științifice. Dar însuși această interpretare nu exclude adeziunea la un sistem de valori sau opțiuni politice, care influențează, cel puțin implicit, teoria *ad-hoc* aleasă drept cadru de referință pentru explicația fenomenelor și proceselor sociale. Se poate sustrage sociologul acestui context? Își păstrează, în această situație, enunțurile sale obiectivitatea științifică? Acestor întrebări nu li se poate da un răspuns decît în măsura în care ținem seama că însuși Weber considera că doar conștientizarea limitelor și erorilor ideologice ale enunțului științific este în măsură să facă capabil omul de știință să atingă dezideratul obiectivității.

În mod real, într-o societate tensionată cum este cea românească, nimeni, nici măcar sociologul nu se poate sustrage pasiunilor politice. Evaluările făcute de o parte din sociologii români evenimentelor din 24–27 septembrie 1991\*, demonstrează că, departe de a evita aprecierile cu caracter politic, analiza sociologică le înglobează, cel puțin într-o formă implicită. Rezultă, în consecință, o multitudine de interpretări, o diversitate de „lecturi” ale realului, care fragmentează discursul sociologic în mai multe direcții și sensuri, în funcție de setul de valori politice la care aderă sociologul. Se poate stabili, în aceste condiții, unitatea enunțului sociologic?

O soluție o reprezintă, credem, reîntoarcerea la modelele clasice ale cunoașterii sociologice.

## 2. Principale caractere ale societății românești în trecerea de la dictatură la democrație : fatalism versus anomia

Diagnosticul cel mai adecvat care ar putea fi utilizat de sociolog atunci cînd se referă la problemele societății românești posttotalitare este acela de *anomie*. Un diagnostic folosit adeseori ca o etichetă comode pentru „răul” de care suferă, astăzi, viața socială, economică și politică românească, dar a cărei semnificații echivoce implică conotații contrare dieterii și erori interpretative generate de percepții intuitive care distorționează sensul original al noțiunii.

Cauza principală a acestei deformări conceptuale rezidă, credem noi, în receptarea inadecvată sau chiar în ignorarea contextului interpretativ durkheimian în cadrul căruia noțiunea de anomie își edifică sensul și care are ca efect construcția unor teorii „*ad hoc*” ce eșuează adeseori, în vulgarizare profană. Fără a intra în detaliile concepției elaborate de Durkheim rememorăm pe scurt principalele semnificații pe care sociologul francez le-a acordat noțiunii și pe care, ulterior, Parsons le-a înglobat ca elemente constitutive ale unei teorii a acțiunii sociale opuse interpretării utilitariste :

\* Masa rotundă organizată în cadrul Conferinței Naționale a Sociologilor din România (27–28 septembrie, 1991) a evidențiat că, departe de a rămîne în marginea explicației teoretice a situației sociale din România, sociologii români se implică activ în evaluarea realităților, utilizînd, în acest sens, o multitudine de modele interpretative cu caracter alternativ : psihologia mulțimilor, teoria violenței, ia conflictului social, a polarizării interesului politic etc

- a. anomia ca lipsă de reglare internă a funcțiilor sistemului social;
- b. anomia ca lipsă de măsură („nelimitare”) datorită absenței sau incapacității normelor de a pune o frână sau o limită caracterului infinit al scopurilor umane (stare echivalentă cu dislocarea ordinii sociale);
- c. anomia ca diminuare sau deteriorare a mecanismelor de integrare socială, determinată de scăderea rolului valorilor colective și creșterea conflictelor între valori și norme divergente (stare echivalentă cu afirmarea puternică a individualizării în viața socială în detrimentul socialității).

De menționat că, în contextul interpretativ durkheimian, anomia nu este o stare patologică funciară, ci o patologie „de tranziție”, un fenomen *normal* chiar, care însoțește obligatoriu procesul de diviziune a muncii, datorită faptului că nu au fost realizate încă veritabilele condiții de existență a solidarității organice dintre care cea mai importantă pare a fi acțiunea reglatoare. Înțeleasă în acest mod, întreaga concepție a lui Durkheim devine un efort raționalizator al vieții sociale în perioada modernă, care își propune să evalueze sensul profund al schimbărilor sociale asociate genezei industrialismului. Dar în această tentativă de raționalizare rezidă, de altfel, și principalele contradicții ale gândirii durkheimiene : ca fenomen *patologic*, anomia reprezintă starea *normală* a societăților industriale, cu atâta mai dificilă de evitat cu cât ea face parte integrantă din modul lor intim de funcționare. Dereglarea și nelimitarea sau „răul de infinit” nu sînt numai factori de criză, dar și de progres, întreaga evoluție a societății moderne fiind produsul unei tensiuni existente între cooperare și competiție, solidaritate și conflict, individualizarea și socializarea scopurilor sociale.

Aplicată la realitățile societății românești, concepția durkheimiană pare să sugereze că, spre deosebire de perioada totalitară, caracterizată de presiuni normative excesive de conformare a indivizilor la cerințe sociale exterioare și printr-un slab nivel de integrare socială participativă, determinat de incapacitatea valorilor ideologice socialiste de a alcătui un veritabil cîmp axiologic care să mobilizeze conștiința colectivă, perioada actuală se caracterizează prin :

- a. presiuni normative slabe și contradictorii;
- b. absența coordonării adecvate a funcțiilor sistemului social datorată existenței unor indicații normative divergente determinate de conflictul între normele vechi și cele emergente;
- c. gradul scăzut de integrare socială determinat de accentul, din ce în ce mai mare, pus pe valorile individualismului și ale concurenței cerute de economia de piață. Acestor caracteristici le putem adăuga și alte trăsături care nu mai derivă din contextul teoretic durkheimian, dar care se pot situa în prelungirea concepției lui Durkheim despre anomie, fără a-i altera sensul fundamental :

a. absența unui cadru legislativ omogen și flexibil solicitat de procesul de reformă și care să țină seama de acțiuni sociale nepredictibile și imprevizibile în raport cu vechile așteptări și reglementări normative, acțiuni generate de creșterea gradului de autonomie a conduitei individuale ;

b. opoziția existentă încă între stat și societatea civilă, ceea ce face ca dreptul să nu fie încă o expresie a voinței generale, ci a unor interese politice divergente ;

e. lipsa unei separări distincte a puterilor în cadrul statului ceea ce facilitează incapacitatea legislativului de a se desprinde de presiunile și patimile politice, intervențiile frecvente ale executivului în câmpul legislativ și lipsa de autonomie deplină a puterii judecătorești.

Toate aceste caracteristici, credem noi, pot constitui premise ale unui model teoretic al anomiei capabil să caracterizeze, cel puțin în parte, „criza”, atât de des invocată astăzi, a societății românești posttotalitare<sup>1</sup>. În acord cu acest model, schimbarea regimului politic în decembrie 1989 a însemnat trecerea de la un tip de *societate totalitară* dominată de *fatalism*, în sens durkeimian, la o societate de „tranziție” caracterizată de dereglare normativă și anarhie legislativă ca și de un grad scăzut de integrare socială, adică o societate de tip *anomic*.

Menționăm pe scurt următoarele caractere ale acestor două tipuri de societăți. Pentru tipul de societate totalitară, fatalismul este caracterizat de următoarele elemente :

a. disciplină și reglementare normativă excesiv de restrictive și coercitive, susținute de mecanismul forței, fricii și manipulării, care obligă la adoptarea unor conduite și acțiuni hiperconformiste cărora le lipsește o conștiință colectivă comună ;

b. perceperea normelor și mecanismelor de putere ca fiind ilegitime, injuste și impuse din exterior ;

c. absența integrării sociale prin norme și valori comune, și existența unei integrări sociale formale, conformiste, generată de incapacitatea actorilor sociali de a internaliza în mod adecvat valorile ideologiei socialiste și a le accepta ca puncte de referință proprii ;

d. tendință de uniformizare a conduitelor și slabă diferențiere socială, scopul diviziunii muncii fiind omogenizarea socială, cu toate consecințele care decurg de aici asupra lipsei de individualizare și constituirii unei „solidarități mecanice” cu caracter artificial.

e. imobilism istoric, blocaj al inițiativei private și al creativității individuale, nivel scăzut de aspirație ;

f. principalele mecanisme de adaptare în acest tip de societate sînt, urmărind paradigma construită de R. Merton<sup>2</sup>, conformismul, ritualismul și retragerea.

Spre deosebire de acest tip de societate tributară unui proiect istoric ratat, societatea anomică implică următoarele caractere :

a. disciplină și reglementare slabe sau absente, caracterizate prin indicații normative vagi sau conflictuale, care permit adoptarea unor conduite deviante și inovatoare facilitate de autonomie și interdependență personală ;

b. incapacitatea normelor de a prevedea gama conduitelor și acțiunilor individuale care se extind, fără măsură, în direcții nepredictibile ;

<sup>1</sup> Acest model se bazează, între altele, pe o serie de interpretări teoretice ale politologului finlandez Erik Allardt, care, utilizînd ipotezele lui Durkheim, construiește patru tipuri ideale de societăți (vezi, în acest sens, Erik Allardt, *Émile Durkheim et la sociologie politique*, în *Sociologie politique* (textes reunis par Pierre Birbaum et François Chazel), — Paris, Armand Colin, 1971, p. 15—37).

<sup>2</sup> Robert K. Merton, *Social Structure and Anomic*, în „*American Journal of Sociology*”, nr. (53), 1937, articol reluat în *Social Theory and Social Structure*, ed. rev., New York, Free Press, 1957.

e. perceperea contradictorie a mecanismelor de putere la nivelul diferitelor grupuri sociale dintre care unele resimt aceste mecanisme ca fiind legitime și altele ca fiind ilegitime ;

d. nivelul scăzut de integrare socială a indivizilor, determinat de absența unui sistem de credințe și valori comune care să susțină motivația acțiunii sociale ;

e. tendință de individualizare puternică a conduitelor și acțiunilor, devianță, inovativitate și creativitate, diferențiere socială din ce în ce mai mare, în condițiile adâncirii treptate a diviziunii muncii ; în mod complementar, scăderea gradului de solidaritate și coeziune socială, creșterea tendințelor de egoism a indivizilor ;

f. stimularea inițiativei private și a creativității individuale, nivel ridicat de aspirații care facilitează tendințe marcate de frustrare și agresivitate ;

g. principalele mecanisme de adaptare în acest tip de societate sînt, conform paradigmei mertoniene, inovația și rebeliunea.

Deosebirea dintre cele două tipuri de societăți menționate se bazează, în esență, pe distincția între cele două caractere sociale — fatalismul și anomia — enunțate de Durkheim, atunci cînd se referea la tipologia sinuciderilor : în timp ce starea de fatalism se caracterizează prin presiunea puternică a normelor și prin absența interiorizării lor ca reguli acceptabile de conduită, starea de anomie se caracterizează prin incapacitatea de reglare normativă (nu neapărat prin absența normelor). Spre deosebire de fatalism care implică un orizont închis de posibilități<sup>3</sup> și omogenitatea conduitelor sau acțiunilor actorilor sociali, anomia implică un orizont deschis de posibilități și o diversificare puternică a conduitei și acțiunii. Ambele stări sociale au ca element comun absența unor valori comune care să poată fi internalizate ca bază a unei integrări sociale adecvate. Dar în timp ce totalitarismul, ca tip specific de sistem politic, cuprinde în ideologia și structurile sale fatalismul ca o stare cronică instituționalizată, societatea posttotalitară, în actuala ei fază de tranziție, implică anomia doar ca o stare de criză acută prin care ordinea socială și coeziunea socială sînt doar temporar pierdute. Ea este produsul schimbării bruște petrecute în decembrie 1989 și este inserisă în efortul actual de raționalizare a societății românești, ca tribut care trebuie plătit, în mod obligatoriu, trecerii la o societate civilă, democratică și la statul de drept

### 3. Dinamica procesului legislativ ca tip distinct de anomie

Un domeniu distinct de manifestare a anomiei în societatea românească îl reprezintă legislația, dominată, astăzi, de multiple aspecte patologice. Așa cum se știe, în perioada imediat următoare datei de 22 decembrie 1989 și pînă în prezent au fost abrogate sau modificate o mulțime de legi și acte normative, inițiindu-se, de către fostul C.P.U.N. și apoi de către Parlamentul ales al României, noi legi și reglementări, unele din inițiativa directă a guvernului, cu scopul bine determinat de a pune

<sup>3</sup> Un comentariu complet asupra relațiilor dintre anomie și celelalte noțiuni utilizate de Durkheim în lucrarea *Sinuciderea* poate fi găsit în cartea semnată de Philippe Besnard, *L'anomie, ses usages et ses fonctions dans la discipline sociologique depuis Durkheim*, Paris, P.U.F., 1987.

în concordanță legislația cu noile realități sociale din țara noastră, cu valorile sociale și politice cucerite de revoluție, pentru a restabili drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului, profund afectate de exigențele ideologice ale fostului regim totalitar comunist.

Pentru a oferi numai un sumar exemplu al acestei intense activități de inovare și restructurare legislativă, numai într-un interval de șase luni (octombrie 1990 — martie 1991) programul legislativ al Guvernului a cuprins elaborarea a 76 de legi dintre care 53 pe bază de modificări de reglementare și 23 constituind acte normative complet noi, abrogându-se totodată un număr de 27 de legi și 71 decrete sau H.C.M.-uri elaborate înainte de anul 1989. La rîndul său, Parlamentul României a depus o activitate extrem de laborioasă, promulgînd, într-un ritm record, zeci de legi de importanță vitală pentru normalizarea diferitelor domenii ale vieții economice și social-politice românești ca și pentru angajarea țării noastre în procesul de reformă și democratizare europeană.

Acest proces apare firesc în perioadele de tranziție de la un regim politic la altul și în consens cu cerințele imperioase ale creării unui stat de drept. Așa cum sublinia Jules Michelet, orice revoluție semnifică „întronarea legii” prin restabilirea principiilor legalității și legitimității în virtutea cărora se poate fixa o nouă ordine juridică. Dar un asemenea proces își are propriile sale limite, generate, prin modul în care se desfășoară procesul legislativ în prezent, în țara noastră, de o serie de excese sau erori.

Juriștii<sup>4</sup> evidențiază trei criterii principale de validitate a normelor juridice :

a. *legalitatea*, care se referă la coerența internă și armonia axiologică a discursului juridic. În raport cu acest criteriu, o normă juridică, pentru a avea generalitate și permanență, trebuie să-și găsească un loc determinat într-un ansamblu unitar de reguli care formează un sistem definit prin logică internă. Din acest punct de vedere, legalitatea rezultă, cel mai adesea, în raport cu un sistem de metanorme cuprins în Constituție :

b. *efectivitatea* (eficacitatea), care se referă la capacitatea de performanță practică a normei juridice în raport cu scopurile urmărite, adică la potența dreptului de a reprezenta o instituționalizare rațională și controlată a procesului de schimbare socială. În raport cu acest criteriu, o lege este validă dacă reușește să normalizeze raporturile sociale nu în virtutea unor reglementări apriorice sau valori abstracte, ci numai pe baza unor valențe raționalizatoare ale vieții sociale practice, ale realizării unor obiective fundamentale solicitate imperios de procesul schimbării ;

c. *legitimitate*, care se traduce în cîmpul juridic prin exigența asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin caracterul esențial al legii de a fi expresia voinței generale a poporului și nu a unor interese politice contingente și variabile.

După părerea noastră, nici-unul dintre aceste criterii nu-și găsește o expresie adecvată în modalitățile de desfășurare a procesului legislativ din țara noastră, așa cum are loc el în prezent.

<sup>4</sup> A se vedea, în acest sens, François Ost, Michel van de Kerchove, *Jalons pour une théorie critique du droit*, Bruxelles, Publications des Facultés Universitaires, Saint-Louis, 1987, p. 355—516.

Astfel, în ceea ce privește primul criteriu, legilor elaborate pînă acum le lipsește *organicitatea*, nefiind elaborate ca un corp unitar, ci în mod separat, desprinse de un discurs integral care să le ofere coerență și consistență internă. De altfel, cele mai controversate legi (nu mai departe Legea Fondului Funciar și Legea privatizării) s-au promulgat într-un timp extrem de scurt și fără a fi pregătite de alte acte normative care să ofere premise pentru evitarea erorilor de interpretare, a echivocurilor și a confuziilor deliberate, a nenumăratelor abuzuri care se fac astăzi resimțite în practică. N-au fost abrogate sau modificate o serie de acte normative consfințind drepturile abuzive ale statului totalitar asupra dreptului social, astfel că apare paradoxal ca legi fundamentale pentru o nouă configurație a cîmpului economic să coexiste cu reglementări promulgate sub vechiul regim. Paradoxal este și faptul că o lege fundamentală, cum este cea a Fondului Funciar, în loc să restabilească legalitatea, generează ea însăși ilegalități și consecințe infracționale, care multiplică efectele anomice ale situației din agricultură. Așa cum sublinia un cunoscut ziar de opoziție: „Legile elaborate pînă acum produc efecte de-a dreptul haotice, generînd anarhie economică și nesiguranță socială” („România Liberă” din 14 septembrie 1991).

Dar cel mai important efect anomic, care rezultă din lipsa de coerență internă a discursului juridic este absența Constituției\* în calitatea ei de cartă fundamentală, unică care asigură criteriul suprem de validitate a legilor. În loc să-și fi concentrat eforturile pentru a finaliza acest document extrem de important pentru validarea legalității normelor juridice, în ansamblul lor, practica noastră legislativă s-a axat, pînă acum cu prioritate, pe elaborarea unor reglementări care nu-și găsesc corespondent constituțional. Deși fostele constituții comuniste sînt abrogate, principiul formal al constituționalității legii nu se poate susține decît dacă acceptăm că acest principiu rezidă fie în validitatea, deci menținerea încă în vigoare a acestor constituții, fie în acceptarea reglementărilor Constituției din 1923 care ar face însă ilegitime caracterul și natura actualului nostru regim politic.

În ceea ce privește cel de al doilea criteriu, cel al efectivității legii, nici acesta nu este realizat, în mod adecvat în activitatea legislativă de la noi. Orice lege pentru a fi cu adevărat performantă trebuie să fie adecvată scopului urmărit și să producă rezultate eficiente din punct de vedere practic. Un aspect principal al reformării generale a societății românești, reforma legislativă nu a produs încă eficacitatea scontată a regulilor de drept pentru a preveni sau combate multiplele manifestări deviante dezvoltate, astăzi, la un nivel fără precedent, în țara noastră, între care se înscriu abuzurile, ilegalitățile, corupția, starea de infracționalitate exacerbată constînd în jafuri, furturi, crimă, chiar cea organizată, speula, delapidarea, bișnița, escrocheria, piromania, prostituția, perversiunile sexuale, consumul de droguri, traficul ilicit de arme etc. Sensul anomiei rezultă, din acest punct de vedere, nu în absența reglementărilor, ci în lipsa lor de eficacitate. Cu alte cuvinte, aceasta nu înseamnă că nu avem legi, ci faptul că ele nu sînt bune. O asemenea situație anomică nu rezultă, așa cum s-ar putea crede, numai din cadrele exterioare ale

\* Acest studiu a fost redactat și dat pentru publicare înainte de adoptarea Constituției în Parlamentul României și votarea ei în cadrul referendumului național.

legii, ei este generată chiar de modul contradictoriu și echivoc de formulare a unor legi, astfel că de multe ori, elaborarea unor reglementări implică încălcarea altora. Se pot oferi suficiente exemple în acest sens, printre care pot fi menționate cu titlu ilustrativ Ordinul nr. 14/31 iulie 1991\* elaborat de Ministerul Economiei și Finanțelor, care contrazice articolele 44 și 45 din Legea nr. 15/7 august, cu privire la posibilitatea societăților comerciale de a dispune de 50% din veniturile lor în valută, sau mult controversatul Ordin 89/15 august 1991 al șefului Departamentului Reglementării Comerțului și Turismului cu privire la tarifele de cazare în hoteluri, care, propunându-și desființarea mafiei din turism, are o serie de efecte negative asupra încasărilor și calității vieții populației românești, constituind un adevărat exemplu a ceea ce sociologii numesc „efecte perverse”. Fără a mai aminti că această ultimă reglementare normativă contrazice legea promulgată în parlament cu privire la autonomia societăților comerciale. De aceea nu este de mirare că anomia legislativă atrage după sine anomie la nivelul sistemului judecătoresc, modul în care tribunalele județene înțeleg să judece activitatea acelor care au slujit cu devotament regimul de dictatură fiind ilustrativ în acest sens. În ceea ce privește activitatea infrațională a unor agenți economici, o serie de tribunale județene au dispus anularea unor acte normative elaborate de organele de control, care cu constatat că directorii unor societăți comerciale, în calitatea lor paralelă de membri ai consiliilor de administrație ai unor societăți mixte, au întocmit liste de prețuri cu mult peste prevederile legale.

Legi de importanță esențială pentru democratizarea societății românești și pentru realizarea procesului de reformă au fost promulgate fără nici un fel de preocupare pentru consecințele lor practice, fără pregătire informațională prealabilă, fără cunoașterea realităților sociale și mai ales, fără nici o consultare a specialiștilor, a experților diferitelor domenii de aplicare. Dacă numeroase reforme legislative care au loc în țări occidentale își bazează reglementările lor pe cercetări riguroase desfășurate de sociologi sau economiști, legile cele mai importante promulgate în Parlamentul României au fost elaborate în absența contribuției specialiștilor, de către juriști, preocupați, în primul rînd de asigurarea expresiei formale a legii, cu ignorarea consecințelor ei concrete. Cazul legii Fondului Funciar este ilustrativ în această privință cu consecințe incalculabile pentru agricultură și implicit, pentru economia națională. În acest caz s-a procedat în maniera Patului lui Procust, reglementările normative matrisînd realitatea și nu invers. Cu alte cuvinte, lipsa de realism social face ca legea să nu aibă decît un caracter formal, care, în mod inerent, intră în conflict cu realitatea.

În ceea ce privește cel de al treilea criteriu menționat, legitimitatea discursului juridic, trebuie menționat că o serie de legi au fost promulgate de organul legislativ din țara noastră, nu ca o expresie a voinței generale a poporului, ci, adeseori, ca un exercițiu de putere concretizat în prevalența unor interese politice sau partinice inevitabil conflictuale, conjuncturale sau contingente. Însăși practica parlamentară obișnuită demonstrează că procedurile de adoptare a legii se desfășoară, de

\* Acest ordin a fost anulat la 30 septembrie 1991, ca urmare a măsurilor elaborate de guvern în urma evenimentelor din 24—27 septembrie 1991.

cele mai multe ori, fără a ține seama de necesitățile dialogului real între putere și opoziție, ale unui consens real exercitat în interesul întregului electorat și nu doar al unei părți din el, fie ea și majoritară. Un exemplu flagrant îl reprezintă Legea Privatizării, act normativ de importanță vitală pentru configurarea unor noi structuri economice care vor caracteriza viitoarea noastră economie de piață, care nu a reușit să devină decît emanația grupului politic majoritar, fără a întruni și azeziunea opoziției care o consideră „o lege catastrofală pentru viitorul economic al României”, apreciind că „aplicarea ei ar însemna un dezastru economic” („Cotidianul”, din 24 septembrie, 1991). Remarci similare se pot face despre o serie de legi cu caracter restrictiv cum sînt legea privind siguranța națională, legea pentru desfășurarea manifestațiilor publice, legea cetățeniei etc. În ceea ce privește viitoarea Constituție a României, unii specialiști în drept constituțional care nu pot fi acuzați de patimă politică, observă că ea se sprijină pe o „prezumție” în ceea ce privește stabilirea formei republicane de guvernămînt, fără consultarea prealabilă, prin referendum a poporului, situație de natură a pune sub semnul îndoielii legitimitatea acestui act cu adevărat fundamental, chiar dacã voința electoratului s-ar exprima, ulterior, favorabil acestei prezumții.

Există numeroase alte exemple care demonstrează că, departe de a reprezenta un factor moderator al intereselor sociale divergente și ca o modalitate adecvată de raționalizare și normalizare a vieții sociale românești, dinamica legislativă nu face altceva decît să mărească amploarea și intensitatea fenomenelor anomice prin dereglarea și perturbarea ordinii sociale, influențată, în mare măsură, de tensiunile manifestate la nivelul ordinii de drept. Violența, ura, anarhia, liberul arbitru ca simptome tipice pentru criza prin care trece, astăzi, societatea românească, s-au manifestat puternic și în zilele de 24—27 septembrie 1991, „dezordinile” provocate de minieri și care au generat căderea guvernului Roman, nefiind o situație socială pasageră, izolată de contextul general, ci un reflex al profundelor conflicte sociale care domină viața economică și politică din România, compromițînd efortul național de construcție a societății civile și a statului de drept.

Iluzia iluministă a dogmatismului juridic conform căruia legea este omnipotentă se dovedește la fel de falsă ca și ideea că legea are o funcție instrumentară pură în virtutea căreia statul trebuie să-și asigure susținerea necondiționată a cetățeanului, în schimbul protecției de care acesta are nevoie. Loc al unor interese sociale, în mod inevitabil divergente, legea trebuie să devină și în societatea românească, la fel ca și în alte zone dezvoltate din Europa, un factor rațional de reglare socială a trebuințelor, a drepturilor și libertăților fundamentale, și nu manifestarea unui exercițiu de putere care transformă practica legislativă într-un ritual al manifestării de interese politice.

Dacă „inflația” legislativă din timpul dictaturii apărea inevitabil ca o manifestare a fatalismului în sens durkheimian, tipic pentru regimurile politice totalitariste, anomia manifestată astăzi în domeniul juridic contribuie la extinderea cîmpului anomiei sociale. Atît menținerea unor vechi structuri etatiste, cît și reglementările echivoce existente într-o serie de legi și acte normative (Legea Privatizării și cea a Fon-

dului Funciar, de pildă, decizia privind liberalizarea prețurilor etc.), în loc să elimine sau să atenueze criza nu face altceva decât să o instituționalizeze.

Trebuind să reface drumul, întrerupt timp de 45 de ani, spre veștigabila democrație, societatea românească se confruntă, astăzi, cu fenomene de haos și anarhie, care provoacă multiple dezechilibre structurale, conflicte și dezorientări normative, angoase și frustrări individuale cu consecințe dramatice pentru amplificarea manifestărilor de devianță.

Dacă Durkheim ar fi fost contemporanul nostru, probabil că interpretările sale privind noțiunea de anomie ar fi câștigat și mai mult în profunzime. Pentru el, starea anomică se opune atât dreptului, cât și moralei ca surse fundamentale de solidaritate și coeziune socială. Dar el nu a mers pînă acolo încît să considere chiar activitatea de legiferare normativă ca un factor de anomie. Dimpotrivă, în concepția sa, deficiențele legii (excesul de reglementare și inechitatea normelor) sînt legate de principiul fatalismului. Această interpretare durkheimiană poate fi utilizată de sociologi pentru a extinde aria noțiunii de anomie și a o pune în relație cu noțiunea de fatalism, fără a le distorsiona sensul original.

În fond, starea de anomie a societății noastre, în prezent, nu poate fi explicată în mod independent de legătura ei cu starea fatalistă din epoca dictatorială ca important subiect de reflecție atât pentru sociologia politică, cât și pentru sociologia juridică românească.

Dr. SORIN M. RĂDULESCU